

El fenomen neorural

El fenomen de les migracions neorurals pretén definir el col·lectiu de persones que aposten per viure en àrees rurals; és a dir, és un moviment que s'erigeix en contraposició a l'èxode rural. A diferència d'altres fenòmens migratoris, l'èmfasi recau en la consideració dels espais rurals com a entorns reivindicatius, on les causes que motiven la migració són principalment ideològiques. Aquest article pretén contextualitzar el fenomen neorural a les comarques gironines i les implicacions del col·lectiu en la construcció d'una nova ruralitat.

Text > **XAVIER BUSQUETS MASUET**, antropòleg

Fotos > **ESTEVE SERRA**

De la utopia i la contracultura: els orígens de les migracions neorurals

El moviment neorural va néixer per protestar contra la societat de consum i la imposició del capitalisme com a sistema econòmic, sobretot en el context de les protestes del maig del 68 a França (Leger Hervieu, 1979). També cal considerar que a l'altra banda de l'Atlàntic, concretament als Estats Units, esclatava la revolució contracultural, en què milers de joves nord-americans es van replantejar el seu estil de vida en una societat desigual i devoradora de re-

ursos. Les influències d'ambdós moviments partien de la literatura utòpica del segle XIX, en què destaca el comunisme futurista de Cabet (1842), el socialisme utòpic de Fourier (1808) i el marxisme ruralitzat de Morris (1891). També és indissociable dels postulats naturalistes de Henry David Thoreu a través de la seva obra *Walden* (1854), tant per l'exaltació de les bondats de viure rodejat de naturalesa com pel seu discurs de desobediència civil envers les infraestructures de poder, apel·lant a la llibertat individual vers l'Estat. En

aquest context existencial i ideològic, centenars de joves van decidir desenvolupar projectes de vida alternatius, retornant als orígens; és a dir, a la vida al camp (Chevalier, 1981). La seva intenció, també en el moviment actual, és desenvolupar un entorn biosocial (Nogué, 1985) establint una relació sociocultural amb la naturalesa, tenint la capacitat de significar l'espai on habiten i integrar-se com a part de l'ecosistema, consideracions impossibles de dur a terme en espais urbanitzats (Mercier *et al.*, 1983).

>> Restaurant de Can Gorgistan, l'Alta Garrotxa.

>> El petit Hug de cal Minaire.

Tant a Catalunya com a l'Estat espanyol, el moviment prengué embranzida a la dècada dels 80, emmarcat en un context de crisi econòmica i de transició política. Tot i que l'impacte demogràfic va ser gairebé inexistent, el moviment neorural va aportar un nou dinamisme sociocultural capaç de sacsejar i fer reviure llogarets i regions que ja es donaven per abandonats. Com menciona Ignasi Aldomà (1999): «El fenomen neorural no deixa de plantejar un últim terme, la possibilitat de mantenir pobles i parts del territori habitats i culturitzats». Les aportacions de les revistes *Ajoblanco*

La proliferació de les teràpies naturals i de les pràctiques espirituals associades al creixement personal ha obert un nou horitzó econòmic entre algunes comunitats

i *Integral* van ajudar a visibilitzar i difondre les comunitats que s'anaven estenent arreu de l'Estat espanyol, sobretot en indrets com el Bierzo, a Castella i Lleó; Navarra; zones dels Pirineus; l'Alpujarra de Granada, i a Girona destacava l'Alta Garrotxa.

Avui en dia, existeixen canals de comunicació a través de les xarxes socials, emprats per connectar diferents comunitats. Els canals de comunicació s'utilitzen per dinamitzar les comunitats, anunciar esdeveniments i activitats, demanar col·laboració per resoldre problemes associats a la convivència, compartir coneixements o intercanviar materials o productes. També existeixen entitats, com la Cooperativa Integral Catalana, que assessoren i col·laboren amb diverses comunitats, sobretot en l'intercanvi, la promoció d'activitats o serveis i la venda de productes alimentaris amb distinció ecològica. Sens dubte, l'agricultura ecològica i els productes que en deriven (iogurts, melmelades, pasta, mel, etc.) esdevenen el model productiu més recurrent per obtenir recursos econòmics. Així mateix, la proliferació de les teràpies naturals i de les pràctiques espirituals associades al

creixement personal han obert un nou horitzó econòmic entre algunes comunitats, i han ofert l'espai per dur a terme les sessions o bé els serveis. L'auge del turisme rural també és vist com un recurs més a l'hora de diversificar els ingressos, però segueix sent minoritari, i s'opta per l'intercanvi d'allotjament per força de treball o transmissió de coneixements. La *polivalència rural* (Benediktsson, 2000) per la qual aposten les comunitats neorurals expressa la intenció d'adherir un valor afegit als productes i serveis que ofereixen, associant conceptes com *ecològic*, *benestar*, *comunitat*, *natural*, etc. A diferència de les dècades anteriors, el públic objectiu era abans minoritari, mentre que avui dia gairebé tothom coneix pràctiques com el *reiki* o el ioga, i aprecia per sobre d'altres productes aquells amb la distinció ecològica.

El procés d'elecció: el retorn al camp

Dins de les comarques gironines trobem diferents espais que reuneixen les condicions òptimes per atreure migració neorural. Tots aquells pobles, llogarets o masos que van ser abandonats durant l'èxode rural esdevenen un indret magnífic, sobretot aquells que es

>> Festa dels 25 anys a Can Pentinet.

troben en regions on la pressió turística encara no és visible, com per exemple en territoris de l'Alta Garrotxa, les Guilleries, el Pla de l'Estany o les Garrotxes. Com més aïllat és el territori, més possibilitat hi haurà de disposar d'habitatges amb unes condicions dignes, entenent aquestes com la disposició de sòl per treballar, la preservació d'infraestructures habitables o l'accés als recursos hídrics.

Així mateix, en el procés d'elecció hi té un paper fonamental l'expectativa del que en diem *habitar*. En l'abandonament de la ciutat i el trasllat a una localitat de caràcter rural es produeix un triple canvi: en l'espai domèstic (habitatge), en l'entorn social immediat (veïnat de la nova localitat) i en l'entorn físic i mediam ambiental (espai físic del poble i de la rodalia) (Rivera, 2009). El fenomen de la neoruralitat es caracteritza precisament per afrontar el canvi des de diferents perspectives, associades a les expectatives i ideologies dels individus i col·lectius.

Seguint els postulats de Maria Jesús Rivera (2009), podríem qualificar les experiències d'habitar en tres grans blocs: la utopia d'arrelament, la utopia del refugi i la distopia pragmàtica. En primer lloc, la utopia d'arrelament representa l'aïllament centrat en la valoració i contemplació de la naturalesa. La comunitat o residència se sol ubicar en entorns rurals el més allunyats possible dels entorns urbans. En segon lloc, la utopia del refugi està caracteritzada per la idea d'expressar la necessitat de contrarietat amb la ciutat en tot allò que es refereixi a l'esfera social. La intenció és prioritzar la vida en comunitat, més que apostar per habitar individualment o familiarment. Finalment, la distopia pragmàtica vindria a representar aquells que habiten en àrees periurbanes o en espais de transició; és a dir, pròxims a àrees urbanes. La ruralitat és experimentada a través de l'habitatge, sense necessitat d'un aïllament excessiu. Sens dubte, és el model més extens avui en dia, sobretot entre les famílies, que es veuen obliga-

des a habitar en zones properes a les ciutats o centres urbans per la necessitat de portar els fills i filles a les escoles, accedir al mercat laboral o fer ús de serveis bàsics.

Arrelats al territori: Lliurona (Alta Garrotxa) i Som Pujarnol (Porqueres)
Lliurona i Som Pujarnol són dues experiències que s'emmarquen dins de

Lliurona no s'entén sense la lluita veïnal vers la necessitat de mantenir l'escola, un equipament capaç de fixar un nombre de població estable, essencial per a l'esdevenir del poble

>> Vaques a la carretera entre Oix i Beget.

perspectives d'habitar diferents però que tenen un mateix denominador comú: arrelar al territori.

En el primer cas, cal que ens situem al llogaret de Lliurona, agregat del municipi d'Albanyà, al bell mig de l'Alta Garrotxa. Lliurona és un petit nucli de població compost per masies disperses. Des de finals dels anys 90, un col·lectiu de joves va començar la reconstrucció dels masos abandonats, i va iniciar un projecte en què van conèixer unes cinquanta persones. Una de les iniciatives dels habitants va ser la creació d'una aula escolar amb l'objectiu d'escolaritzar els nens i nenes i reduir l'alta mobilitat que patia el poble. L'escola, tot i que no va comptar amb el vistiplau de l'Ajuntament d'Albanyà, ja que volia formalitzar l'escola al seu nucli de població i no a Lliurona, sí que va comptar amb l'aprovació del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Per a les famílies de Lliurona l'escola esdevé indispensable per reduir l'alta mobilitat de la població. La continuïtat i repoblació de Lliurona

no s'entén sense la lluita veïnal vers la necessitat de mantenir un equipament capaç de fixar un nombre de població estable, essencial per a l'esdevenir del poble. L'escola, a més, actua com a un incentiu per atreure noves famílies, les quals condicionen l'opció de viure en un espai com aquest a l'existència d'un centre educatiu per als seus fills i filles. També assegura la viabilitat i la dinamització dels entorns de Lliurona, els

A Som Pujarnol és essencial el treball comunitari, organitzat a través del que anomenem *sociocràcia*, en què la gestió de les tasques assegura la continuïtat i la viabilitat

quals tenen més possibilitats de ser rehabilitats per la seva proximitat. Per acabar, el paper de l'escola com a agent socialitzador primari és indispensable en la creació de vincles amb l'entorn i en el desenvolupament sociocultural vers el territori (Boix, 2002). La consolidació d'un projecte de repoblament, com el cas de Lliurona, passa per la creació i l'assentament d'un equipament escolar, indispensable per assegurar-ne el futur.

D'altra banda, el projecte Som Pujarnol, a Porqueres (municipi del Pla de l'Estany), es va iniciar l'any 2011 fruit d'un contracte de lloguer entre una fundació privada, propietària del mas Pujarnol i les terres que l'envolten, i la Cooperativa Integral Catalana, que va elaborar un projecte mediambiental i ecològic centrat en la dinamització de l'espai a través de la gestió comunitària. Un dels objectius del projecte és arribar a ser autosuficients, sense dependre de cap recurs que ells mateixos no puguin produir, incloent-hi recursos energètics. De

>> L'Isma abraçant en Pedro.

moment, la primera fase del projecte preveu la rehabilitació, la restauració i el manteniment del mas, i la consolidació dels conreus d'agricultura ecològica, principalment horticultura. Així mateix, també es fa un aprofitament silvícola, netejant els boscos de la propietat i emprant els recursos com a combustible per calefactar el mas durant la tardor i l'hivern. Davant la necessitat d'obtenir recursos econòmics, des de Som Pujarnol elaboren diferents productes alimentaris amb la distinció ecològica, sota el paraigua de la Cooperativa Integral Catalana, que també col·labora en l'intercanvi d'altres productes. També és habitual dur a terme activitats, tallers o jornades, en què la voluntat dels participants ajuda a sufragar les despeses i a visibilitzar el projecte. Una de les particularitats de Som Pujarnol és el treball comunitari, organitzat a través del que anomenem *sociocràcia*, en què la gestió de les tasques és essencial per assegurar la continuïtat i la viabilitat. En l'actualitat, la comunitat està formada per deu persones.

La visibilització de les dues experiències ens permet apropar a dinàmiques de repoblament diferenciades però amb predisposició a arrelar al territori partint de diferents expectatives. L'experiència de Lliurona és essencial per determinar que les escoles són fonamentals per assegurar l'arrelament de la població. D'altra banda, el projecte

Som Pujarnol evidencia els nous usos que es poden donar als espais rurals, sobretot en grans masies aïllades. Usos que van més enllà dels allotjaments rurals i que tenen com a objectiu dinamitzar, en la mesura del possible, el territori del qual formen part.

La nova ruralitat, símptoma d'una nova territorialitat

El fenomen neorural està en un procés de consolidació. L'homogeneïtzació dels entorns rurals vers els urbans i el canvi del model productivista al post-productivista situa amb un cert avantatge el col·lectiu neorural. Avui en dia, comprendre els entorns rurals des d'una perspectiva basada en la rendibilitat dels productes agropecuaris no té gaire sentit. La globalització ha impulsat la ruralitat cap a un model més cognitiu, en què entren en joc múltiples factors associats a la contemplació del paisatge, la proliferació d'activitats de lleure o la cerca de productes especialitzats i amb identitat (Camarero *et al.*, 2005). En aquest sentit, la transició d'un model a l'altre beneficia el col·lectiu neorural, el qual està més avesat a les dinàmiques urbanes i, malgrat que fuig de la ciutat cercant un refugi, manté una percepció de l'entorn des d'una certa idealització. Si bé per a la majoria dels neorurals el paisatge altgarrotxí representa l'exaltació de la naturalesa prístina, per als nadius l'avançament del bosc és

el símptoma de la derrota, de la pèrdua de poder davant de la naturalesa i la condemna a l'oblit d'una part de la seva identitat cultural com a agricultors i ramaders. Expressions com *paisatge feréstec* o *salvatge* denoten la interpretació que fan del paisatge actual. El xoc cultural entre ambdós agents del territori, al meu parer i atenent al tarannà de la societat actual, fa inclinar la balança cap a un model ecologista i conservacionista.

Tot i això, en aquest conglomerat d'agents territorials cal afegir un jugador més: l'Administració. L'aparició de les figures de gestió i legislació, siguin espais d'interès natural (EIN) o consorcis com el de les Gavarres o l'Alta Garrotxa, dificulta encara més la convivència territorial. Sens dubte, per als agricultors i ramaders locals, l'entrada de l'Administració, sobretot en entorns tan aïllats geogràficament com l'Alta Garrotxa o les Gavarres, implica un canvi substancial en la gestió de les seves propietats, ara condicionades a mesures conservacionistes. Es limiten les actuacions respecte a l'obertura de noves pastures, l'ús de certs fertilitzants, els permisos per llaurar, etc. Tanmateix, per a la població neorural, l'arribada de l'Administració és vista com una nova extensió de l'Estat paternalista, endemés d'una amenaça per a l'anhel de llibertat i una limitació a l'efecte refugi pel qual havia migrat.

El que avui en dia estem presenciant és la pluralització dels entorns rurals, resultat d'una nova ruralitat. El fenomen neorural respon precisament a un canvi de percepció de la ruralitat, entenent aquesta com una eina disposada per combatre el model socioeconòmic actual i proposar un model menys invasiu, tant ambientalment com socialment. D'altra banda, existeix una visió de la ruralitat que advoca per la concepció d'aquesta com a un sistema econòmic extractiu, basat en l'agricultura i la ramaderia més extensiva i productivista. Per acabar, l'Administració justifica la seva presència en el territori amb paquets de mesures disposades per augmentar el benestar social i ambiental. La disposició dels entorns rurals en l'actualitat predisposa, indubtablement, la necessitat d'implementar processos participatius centrats en la custòdia del territori i en la cerca del bé comú.